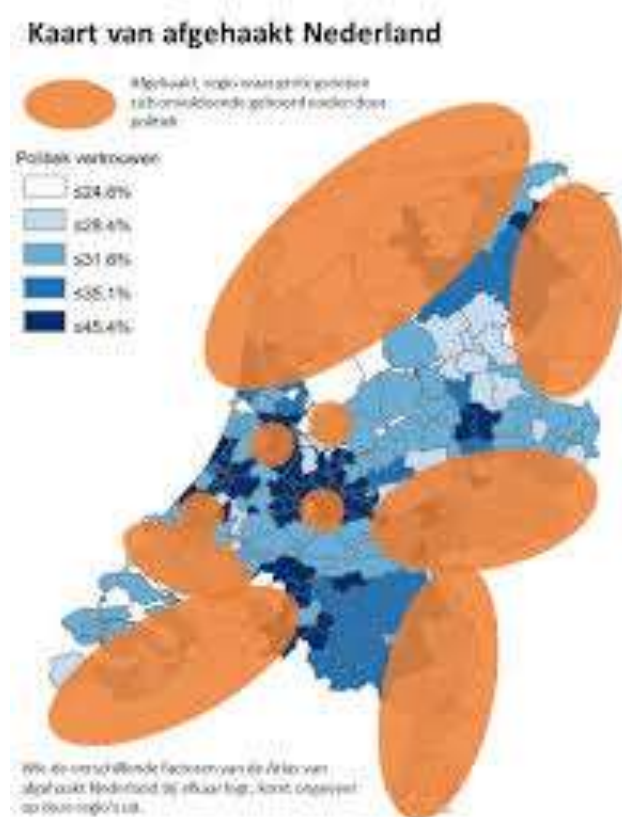

Bijlage bij Afgehaakt dan wel afgestoten

Opbrengst deelgroepen : Hoe kunnen wij weer contact maken met de afgehaakten?
Concrete suggesties voor de lokale afdelingen

<ul style="list-style-type: none"> • Aanwezig in wijk en dorpshuizen (Luisteren) • Praktische hulp (formulieren) • Dichtbij huisproblemen horen en erkennen • Wat kunnen we samen doen 	<ul style="list-style-type: none"> • Rondfietsen door je woonplaats/wijk en kijken en praten • Benaderen buiten verkiezingsstrijd. Permanente campagne • Luisteren!!!
<ul style="list-style-type: none"> • Ontmoetingen met culturele activiteiten • Activiteiten voor nieuwkomers ook openstellen voor buurtbewoners • Nieuwkomers snel aan het werk laten gaan (BSN nummers) • Buurtfeesten + eten + activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> • Jongeren bereiken • Via scholen: met, voor en door jongeren. • Waar jongeren aanwezig zijn (ook insta en Tik-Tok)
<ul style="list-style-type: none"> • Oprecht luisteren • Persoonlijke contacten • Meerdere strategieën / doelgroepen • Volhouden niet eenmalig 	<ul style="list-style-type: none"> • Huiskamergesprekken in verschillende wijken (met appeltaart) • Spreekuur in afgehaakte wijken • Dialogogroepen op thema • Verbindende avonden

	<ul style="list-style-type: none"> • Luisteren (niet alleen in verkiezingsstrijd) • Niet primair “zieltjes winnen”
<ul style="list-style-type: none"> • Leefbaarheidsgroepen • Als partij bijeenkomsten organiseren rondom thema bij atypische locaties • Aansluiten bij wat er al is: jezelf laten zien • Privé-netwerken 	

Joop Wikkerink liet wat sheets zien vanuit onderzoek dat is gedaan over wat er aan de hand is als we het over afgehaakte mensen hebben.

Progressief rechtse uitruil

- **Typen elites**, koopman & dominee, economie & cultuur
- **Verdragocratie**. Kan niet, mag niet.
- **Migratie**, diversiteit, verengelsing, klimaat & milieu
- Sociale zekerheid; **zelfredzaamheid**, armoedeval, drempels, controle
- Mensbeeld; **ontplooiing** en kansen.
 - 'Land van worden' (GL & VVD) en 'land van zijn' (BBB & SP). Kansen(gelijkheid) vs respect.
- Leden & lobby's. **Niet representatief**. Rechtstreeks vs oefening democratie.
 - We weten eigenlijk al wat mensen willen, maar accepteren we het ook?
- Voor menige kiezer telt de uitruil. Niet boos worden op kiezer.
 - De bezieling, het touw waar aan wordt getrokken, niet het programma.
- Veel **institutionele invloed** GL-PvdA (en D66, BIJ1 etc.) en die wordt niet zo gewaardeerd.
 - Beeld breder dan partijen. Naast instituties ook activisme & radicalisme.

Migratie

- Samenleving wil in **gesprek**, maar krijgt weinig gehoor
 - Geen herkenning, weinig contact, taboes, angst in kaart te spelen
- Grotere **impact asiel** dan geschetst ivm verblijfsduur
- Veel grotere impact dan geschetst op **sociale huur**
 - Kijk naar starters, naar type woning en woontijd. Cumulatieve impact, impact op starters en impact op specifiek gewilde gezinswoningen. Geen draagvlak. Slechts 4% steunt voorrang.
- Erken impact ipv bagatelliseren; en wijs dan op gecreëerde **schaarste**.
- Mensen denken in **kortere termijn** en onmogelijkheden; nog meer druk
 - Systeemfalen als gegeven zien. Woningen duren te lang. Dan is migratie extra druk.
- Grotere **impact op onderkant**. In context achteruitgang
 - Benader als verdelingsvraagstuk ipv moreel. Wie past aan ipv wie deugt. Idem klimaat.
- Op spits gedreven door **voorrang**. Reactie: 'Nederlander weer op 1.'
- Ook eigen kiezers willen minder migratie. En voorwaarde bij VVD & NSC.
- Transities als migratie & klimaat vragen om **robuuste en flexibele** samenleving.
 - Basisinkomen bescherming bij verdringing; qua wonen: zelfbouw of juist grip pakken als overheid op bouwen, etc.

Binnen vs buiten het systeem

- **Gaaf geregeld land**. Maar **lastig** voor wie daar buiten staat.
- Kloof **doenvermogen**. Verzorgingsstaat creëert nieuwe ongelijkheden.
 - Wat je zelf aan moet vragen deugt eigenlijk al niet.
- Mensen denken in **kortere termijn** en onmogelijkheden.
- GL-PvdA beter voor de **armen binnen het systeem** dan voor hen er buiten?
- Meer respect voor **op-tenen-lopers**
 - Kunnen zich aangesproken voelen door 'Hardwerkend Nederland'
- **Kritisch op diversiteitsbeleid** en voorrang. Niet van/voor buitenstaanders.
- Hou het **simpel, veilig en universeel**
- Wees bewust van **afgunst, begrenzing**, armoedeval, uit elkaar spelen.
 - Gevoel dat voorzieningen niet (meer) van hen zijn. 'Nederlander weer op 1'. -> speelt veel breder.
- Let op **stapeling!**
 - Bromfietsverbod. Maar men moet al zoveel. En vertrouwt alternatief niet.

Afgehaakt dan wel afgestoten, wat doen we eraan? Artikelen.

<https://www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl/artikelen/de-basis-op-orde-het-begin-van-een-antwoord-op-de-atlas-van-afgehaakt-nederland>

<https://lokaalbestuur.nl/afgehaakt-nederland/> (<https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/kom-terug/> <https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/verslag-helmond/>

<https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/lessen-helmond/>

<https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/reportage-tilburg/>

<https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/lessen-tilburg/> <https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/reportage-groningen/>

<https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/8-observaties-groningen/> <https://lokaalbestuur.nl/project-afgehaakt/reportage-achterhoek/>)

<https://www.groene.nl/artikel/hoe-den-haag-uit-nederland-verdween>

<https://www.groene.nl/artikel/gewonnen-en-verloren>

<https://stukroodvlees.nl/ook-de-nieuwe-pvv-stemmer-stemde-vooral-tegen-migratie-en-uit-politiek-protest/>

<https://www.nrc.nl/nieuws/2024/09/17/sp-leider-jimmy-dijk-ik-laat-me-niet-aanmeten-dat-ik-zou-heulen-met-rechts-a4866074>

<https://www.wrr.nl/actueel/nieuws/2023/11/30/wrr-geef-burgers-meer-grip>

<https://decorrespondent.nl/15683/waarom-links-steeds-verkiezingen-verliest-en-nee-niet-omdat-de-kiezer-links-niet-begrijpt/c69ae80a-340a-01c8-287d-24c407aa70db>

En de samenvatting van de Dreeslezing van Noortje en Tim S. Die begint op de volgende pagina.

DREESLEZING – NOORTJE THIJSEN & TIM 'S JONGERS (INGEKORT)

Deel 1 - Noortje: terugblik naar Drees

Het leven van Willem Drees begon in 1886. Naast Willem Drees, zag ook de frisdrank Coca-Cola het levenslicht. In dit jaar verkreeg Karl Benz een patent op de benzinemotor. En er werd een parlementaire enquête gehouden naar kinderarbeid en de erbarmelijke werkomstandigheden in de toenmalige fabrieken.

Je zou kunnen zeggen: het kapitalisme floreerde, en het kapitalisme deed lijden.

Willem Drees werd maar liefst 102 jaar oud. Dat is redelijk uitzonderlijk voor iemand uit zijn tijd. In zijn geboortjaar was de levensverwachting namelijk nog geen 48 jaar. Wellicht dat Drees' sobere en ietwat saaie leefstijl een rol heeft gespeeld.

Mijn inschatting is dat hij ver wegbleef van de Coca-Cola. Water en thee als levenselixir. En heel af en toe een mariakaakje.

In deze lezing blikken we terug op Drees' zijn verdiensten voor het naoorlogse Nederland. Maar op basis van zijn sociale erfenis kijken we vooral ook naar de toekomst.

Ook in het licht van de linkse samenwerking is het interessant om terug- en vooruit te kijken. Dat gaan we vandaag dus ook doen. Want als je geschiedenis wilt schrijven, moet je vooral oog hebben voor de toekomst.

Maar laten we toch eerst teruggaan in de tijd.

Het is oorlog.

Willem Drees is opgepakt door de Duitsers. Samen met andere intellectuelen zit hij als gijzelaar in 'de gouden hoek' van kamp Buchenwald.

De gijzelaars hadden het vergeleken met andere gedetineerden niet slecht in de gouden driehoek. Ze kregen voedselpakketten en er werd ruimte gelaten voor politieke discussiegroepen, waar Drees actief aan meedeed.

Op 1 mei 1941, de dag van de Arbeid, hield Drees, die voor de oorlog nog Kamerlid was, vanuit het kamp een rede. Een kort citaat hieruit:

[TIM]

“Daarbij zal de democratie, een sterker georganiseerde democratie dan wij gekend hebben, bestaanszekerheid moeten brengen, economische samenwerking tussen de volkeren, collectieve veiligheid, en zij zal dat hebben te doen op een wijze, die waarborgt, dat economische binding niet geestelijke vrijheid en menselijke rechten aantast.”

Het was een vurig pleidooi voor bestaanszekerheid, vol hoop op betere tijden.

Na een jaar mocht Drees de gouden driehoek verlaten en intensiverden zijn ondergrondse politieke activiteiten. Hij diepte zijn visie op herstel en vernieuwing uit in meerdere illegale geschriften. In één daarvan stelde Drees met ongenoegen vast dat “teveel dreigt te gaan naar te weinigen”.

De boodschap van dit programma is helaas opnieuw actueel. Drees moest eens weten dat de kloof zo'n tachtig jaar later tot ongekende proporties is uitgegroeid: in Nederland bezit 10 procent van de huishoudens tachtig procent van het vermogen!

Het is het ongenoegen van Drees tot de tweede macht, want het woord ‘dreigt’ kunnen we weglaten. Teveel gáát naar te weinigen.

Toen de oorlog voorbij was, brak er een politiek rommelige tijd aan. Het oude was verdwenen en de nieuwe orde was nog niet uitgekristalliseerd. Mede dankzij de illegale geschriften van Drees werd voor de heroprichting van de SDAP, een van de partijen die later zou opgaan in de PvdA, onder meer naar hem gekeken.

Toch liep Drees niet voorop in de fusieplannen van de SDAP, de Vrijzinnig-Democratische Bond en de Christelijk-Democratische Unie. Hij vreesde voor een ideologische verwatering van het socialistische gedachtegoed.

Toch ging hij overstag. De SDAP hoefde volgens Drees zowel inhoudelijk als symbolisch namelijk niets op te geven. Al vond er toen wel een verbreding plaats van het gedachtegoed: niet de arbeider, maar de arbeid zelf kwam voorop te staan. En het woord ‘arbeid’ kwam zelfs in de naam van de nieuwe partij te staan. De PvdA werd als doorbraakpartij opgericht.

Verheffing van alle individuen dus. Er moest, zo was de gedachte, een einde komen aan de praktijk dat mensen voor een partij kozen op basis van religieuze overtuigingen of hun sociale klasse.

Het is min of meer wat er bedoeld wordt, denken wij, met de kreet die bij de laatste verkiezingen nog op onze verkiezingsposters prijkte: Samen kan het!

Tijdens het oprichtingscongres in 1946 hield Drees vol verve een speech over de samenwerking. Hij zei:

[TIM]

“Ik zie de groepen en partijen die samenkomen als kleinere en grotere riviertjes, die zich verenigen tot één grote stroom. Als wateren samenkomen, die van wat verschillende kleur waren, omdat zij door verschillende grondsoorten hebben gestroomd, dan kan men in zo'n rivier nog een tijdlang verschillende schakeringen naast elkaar waarnemen. Dat verhindert niet, dat dan toch dadelijk het brede en diepe water, dat zo gevormd is, machtige schepen draagt, die op de zijtakken niet konden varen en dat water voor vruchtbaarheid brengende

bevoelingen veel ruimer beschikbaar is. Laat het zo ook zijn met de machtige stroom, die vandaag is gevormd.”

De inspirerende metafoer van water dat samenvloeit is een mooie tegenhanger van Drees' aanvankelijke vrees voor ideologische verwatering.

Het mag duidelijk zijn: Drees was een sleutelfiguur voor de vernieuwing van de sociaaldemocratie.

Maar Drees was ook een sleutelfiguur voor de vernieuwing van ons land.

Voor de wederopbouw werden de handen massaal uit de mouwen gestoken. En ook workaholic Drees zat niet stil. Amper twee jaar na de oorlog slaagde hij, als minister van Sociale Zaken, erin om een vurige wens in vervulling te brengen: met de Noodwet Ouderdomsvoorziening kregen minderbedeelde ouderen recht op een uitkering.

Het is nog altijd één van zijn meest gewaardeerde wapenfeiten. 'Hij trekt van Drees' – oftewel de uitbetaling van het ouderdomspensioen - is een uitspraak die velen onder ons kennen.

In de decennia die volgden werd driftig verder gebouwd aan de verzorgingsstaat. Dat was ook terug te zien aan de toenemende welvaart en consumptie. Kijk maar naar de massale verkoop van Coca-Cola en benzineauto's, twee symbolen van welvaart en consumptie die opgang maakte in het jaar waarin Drees werd geboren...

Deel 2 - Tim: bestaanszekerheid nu (sociaal)

Wij mochten afgelopen zomer, samen met een geweldige commissie van GroenLinksers en PvdA'ers, schrijven aan het eerste gezamenlijke verkiezingsprogramma van onze partijen. Terwijl velen onder ons genoten van een zomer aan het strand, al dan niet met de dreigende rook van een bosbrand achter je, gingen wij met Willem Drees' ideeën aan de haal.

Want ik weet niet of jullie het weten, maar veel van de maatregelen die Drees destijds voorstelde, zijn één op één terug te vinden in het gezamenlijke programma.

Ik zal er een aantal noemen: het zwaarder belasten van vermogen en winst, minder financiële druk voor gemeenten, werk eerlijk delen, meer zeggenschap voor werkenden, kleinere klassen in de basisschool, een hogere kwaliteit van praktijkonderwijs en meer beschikbaarheid van gezond eten.

Wie de verschillen zoekt, vindt deze logischerwijs bij het ontbreken van een groene agenda. Ik wil maar zeggen: het aan banden leggen van de benzinemotor was ten tijde van Drees niet echt een prioriteit.

Later meer over die groene agenda.

Waar staan we wat betreft de sociale staat van het land?

Op de eerste plaats constateren we dat de tijden flink zijn veranderd. We kunnen niet langer ontkennen dat de naoorlogse iconen van vooruitgang en welvaart hun keerzijde hebben. Laat ons even stilstaan bij twee voorbeelden.

Allereerst is onze blik op groeiende welvaart veranderd. Want welvaarts groei is geen gelijkmaker gebleken. Teveel gaat naar te weinigen, zoals Drees het al zei.

Terwijl de algehele koopkracht sinds pakweg een halve eeuw geleden met zo'n dertig procent is toegenomen, is de koopkracht aan de onderkant van de maatschappelijke ladder nagenoeg gelijk gebleven - zo ook voor de mensen die werken rond het minimumloon. Tel uit je winst, of verlies.

Nu vraag ik me hardop af: wat is de betekenis van welvaart als de mensen die er de meeste behoefte aan hebben, hiervan het minst profiteren?

Een tweede naoorlogse ontwikkeling die een keerzijde bleek te hebben, is de toenemende consumptie - een logisch gevolg van de welvaarts groei. We zien nu hoe toenemende consumptie een zware wissel trekt op mens en planeet.

Neem als voorbeelden de twee producten die in het geboortjaar van Drees opgang maakten. De benzineauto, die lange tijd symbool stond voor vrijheid en geluk, associëren we nu met vieze lucht en de belangen van de fossiele industrie.

En neem Coca-Cola. Dit voorheen luxedrankje is nu een massaproduct, wat we associëren met een ongezonde leefstijl.

Tot zover de keerzijden van een aantal in het oog springende iconen van de naoorlogse jaren.

Onze tweede constatering is dat er opvallende overeenkomsten zijn tussen het tijdperk Drees en nu.

Want opnieuw staan we voor een periode van herstel en vernieuwing. De paradox van deze tijd is echter dat we voor veel van de uitdagingen waar we voor staan geen tijd te verliezen hebben, en dat er toch tijd nodig is voor structureel herstel.

We moeten onze verzorgingsstaat heropbouwen en we moeten bouwen aan een samenleving die weer samenleeft.

Het probleem daarbij is dat we als overheid en als samenleving niet langer beschikken over het juiste gereedschap om te kunnen bouwen. Het ontbreekt ons aan grip en regie. Onbehagen regeert het land.

Om dat te begrijpen, moeten we terug naar de jaren tachtig en negentig.

Tegen de achtergrond van economische stagnatie, hoge werkloosheid en een oplopende staatsschuld, vond er in die jaren een andere manier van denken plaats binnen politiek-

bestuurlijk Nederland. De nieuwe mentaliteit is het beste samen te vatten als een beweging waarbij de overheid werd afgewaardeerd en de markt werd opgewaardeerd.

En ook binnen de overheid werd het denken in termen van markten het devies. De overheid moest zich enkel richten op haar kerntaak en al het andere afstoten. Specialistische kennis stroomde de overheidsorganisaties uit, externe kennis van dure consultants stroomde de organisatie in.

Je zou kunnen zeggen: door te weinig eigen kennis in huis te behouden, raakte de overheid regie kwijt en kreeg ze er afhankelijkheid voor terug.

Iedereen gaat erover, dus niemand is verantwoordelijk. Dat soort idee.

Een tweede ontwikkeling is dat de overheid actief marktwerking ging introduceren in de publieke sector. Ze gaf haar eigen stuur uit handen. Essentiële voorzieningen, zoals volkshuisvesting, zorg, openbaar vervoer en kinderopvang, kwamen in handen van commerciële beleggers.

Zo kon het gebeuren dat het belang van collectief welzijn ondergeschikt raakte aan kortetermijn winst van beleggers.

De derde ontwikkeling waarbij de overheid grip verloor, is dat zij veel verwachtte van zelfregulering. In de internationale concurrentiestrijd moest het bedrijfsleven zo min mogelijk obstakels ondervinden. Zij kregen vrij spel, met de gedachte dat we allemaal zouden profiteren van een gunstig vestigingsklimaat voor multinationals. Maar terwijl het geld rijkelijk circuleerde tussen de kleine bovenlagen van de fontein, sijpelde het niet naar beneden, naar de grote massa. Het resultaat was een samenleving die verdeeld raakte tussen de haves en de have nots. Zij die hebben en zij die niet hebben.

Na de eeuwwisseling kwam daar een nieuwe tegenstelling bij: die van de cans en cannots. Zij die kunnen en zij die niet kunnen.

We moesten zelfredzaam worden, of veerkrachtig zo je wilt. Ik woonde welgeteld 48 dagen in Nederland toen de koning in diens troonrede de participatiesamenleving tot woord van het jaar verhief.

Van burgers en het maatschappelijk middenveld werd verwacht dat ze meer voor elkaar gingen zorgen. Het was het begin van een decentralisatiegolf, waar de inmiddels demissionair premier Rutte nog veertien jaar lang op mee surfte.

Sociale voorzieningen moesten dicht bij burgers worden georganiseerd. De nooit bewezen aanname was dat dat vele malen goedkoper was. Gemeenten kregen een grote verantwoordelijkheid met een forse bezuiniging op hun bord.

Pittig detail: destijds werd stellig geclaimd dat het wel goed zou komen met die decentralisaties. Immers, de overheid had 25 miljoen euro uitgegeven aan consultancykosten. Wat kon er dan nog misgaan?

En zo kon het gebeuren dat onze verzorgingsstaat met zijn ruimhartige basisvoorzieningen geen recht meer is, maar een gunst. En daar waar gunsten worden verleend, is wantrouwen het motto. De angst dat mensen te veel krijgen is groter dan de angst dat mensen tekortkomen. De systemen en cultuur zijn daarop ingericht, alle goede bedoelingen van individuele ambtenaren en politici ten spijt.

Het gevolg is dat de groep mensen die echt afhankelijk is van de overheid, wordt geconfronteerd met ondoorgrondelijke bureaucratie, torenhoge terugvorderingen, vernedering en institutioneel racisme. Dat zijn dus niet de mensen die de overheid twee keer per jaar treffen, voor bijvoorbeeld de inkomstenbelasting of een nieuw rijbewijs.

De ondersteuning die mensen onderaan de maatschappelijke ladder genieten is in tegenstelling tot wat velen geloven geen hangmat, nee, het is een wielklem. Ook is er sprake van een vissenkomeffect: hulp en ondersteuning die ten tijde van Drees en de jaren daarna waren bedoeld om mensen te doen groeien, houden nu de mensen klein.

En zo kon het dan weer gebeuren dat bestaanszekerheid hét thema zou worden van de afgelopen verkiezingen.

Wat daarbij opviel is dat de meeste politici die zich ineens druk maken over bestaanszekerheid, zich slechts bezighouden met de vraag hoe we ervoor gaan zorgen dat de bestaanszekeren niet bestaansONzeker worden. Het is een defensieve invulling van het begrip: bestaanszekerheid als behoud.

We willen vanzelfsprekend niets afdoen aan de onzekerheid van de middenklasse, maar we moeten ons minstens net zo druk maken om de offensieve invulling van het begrip: hoe zorgen we ervoor dat mensen in bestaansONzekerheid weer zekerheid en perspectief krijgen?

Toegegeven, we pakken veel aan. Kijk bijvoorbeeld naar armoedebestrijding. We bestrijden kinderarmoede, beweegarmoede, voedselarmoede, digitale armoede, vervoersarmoede, fietsarmoede, mobiliteitsarmoede, bereikbaarheidsarmoede, energiearmoede, hygiënearmoede, zorgarmoede en zelfs menstruatiearmoede.

Iedereen is met een armoede bezig, maar niemand is met dé armoede bezig.

En: bestaanszekerheid is veel meer dan geld alleen.

Bestaanszekerheid betekent dat je kunt zijn wie je bent en kunt worden wie je wil. Daar is een basis voor nodig waar je op kan rekenen en bouwen. Daarvoor hebben we in Nederland grondrechten in het leven geroepen.

Er zijn klassieke grondrechten, zoals Artikel 1 dat discriminatie op welke grond dan ook verbiedt. 'Zijn wie je bent'. Het ligt voor de hand dat wanneer je permanent gediscrimineerd wordt of slachtoffer bent van uitsluiting, je bestaan hoogst onzeker is.

En er zijn sociale grondrechten: het recht op werk, huisvesting, gezondheidszorg en onderwijs. In artikel 20 staat zelfs letterlijk bestaanszekerheid genoemd! Al deze grondrechten vormen als het ware de grond waar we ons individuele leven op bouwen.

Het cynische is: onze sociale grondrechten dateren uit 1983. De periode waarin ze in het leven werden geroepen, is dus óók de periode waarin de verschraling ervan, of vermarkting zo je wilt, werd ingezet. Bestaansonzekerheid als iets wat zich afpeelde in de donkere schaduw van een harstikke gaaf landje.

Vandaag is het anders, want er is met onze sociale grondrechten iets heel apart aan de hand. Ze verkeren namelijk allemaal in crisis: we hebben een wooncrisis, zorgcrisis, onderwijscrisis, arbeidsmarktcrisis, bestaanszekerheidscrisis en leefomgevingscrisis (stikstof weet je wel).

Punt is: kijk je naar een stadswijk met veel kansengelijkheid of naar een afgelegen plattelandsgebied, dan zie je dat het daar al jaren crisis is op zowat alle sociale grondrechten.

En als je daarop inzoomt, dan zie je dat ongelijkheid op onze sociale grondrechten onherroepelijk leidt tot ongelijkheid in participatie én tot politiek wantrouwen. Daar waar publieke voorzieningen - zoals buslijnen, bibliotheken, ziekenhuizen en scholen - verdwijnen, haken mensen af. Dat brengt de ongemakkelijke vraag met zich mee: hebben wij hen niet gewoon weggeduwd?

We zien dus dat er de laatste jaren een tegenstelling bij is gekomen. Sinds de jaren tachtig hadden we al de haves and the have nots, sinds de eeuwwisseling zijn daar de cans and the cannots bijgekomen. En onder onze ogen zien we gebeuren dat we verzeild zitten in een tijdperk van de wants and the want nots.

Grote groepen mochten niet meedoen, konden niet meedoen en willen ondertussen simpelweg niet meer meedoen.

Deel III: bestaanszekerheid groen nu [Noortje]

Bijna alle politici die hun mond vol hadden van bestaanszekerheid tijdens de verkiezingen, zwegen over misschien wel de grootste bedreiging voor de bestaanszekerheid van ons allemaal: de klimaat- en biodiversiteitscrisis.

Velen vroegen Tim en mij waar we nou het meest over gesteggeld hebben tijdens het schrijven van het programma. Ik zal het jullie verklappen. Dat ging over het volgende zinnetje wat ik had opgeschreven: "Wat klimaat betreft is het vijf over twaalf". Tim zei zenuwachtig: "Nee, nee, we moeten hoopvol blijven! Het is vijf vóór twaalf". We hadden maar zes weken om het

programma op te leveren. Dus ik koos voor de weg van de minste weerstand; we pasten de zin aan.

Maar nu zeg ik waar het op staat, Tim: het is vijf over twaalf.

Klimaatverandering en verlies van biodiversiteit zijn geen ver van ons bed show meer. Terwijl in het geboortjaar van Drees nog ongeveer 40% van de oorspronkelijke Nederlandse natuur behouden was, is dat inmiddels gedaald tot een schamele 15%. De laatste drie decennia waren de warmste in 1.400 jaar tijd. Twee jaar geleden liepen delen van Limburg, België en Duitsland onder water. Het is een voorbode van wat op ons afkomt als we niet ingrijpen. Want de komende zestig jaar kan de zeespiegel stijgen tot wel 80 centimeter, en daarna blijft 'ie doorstijgen.

Dat de bestaanszekerheid van mens en natuur op het spel staat, is een ongemakkelijk verhaal. Maar het wordt alleen maar ongemakkelijker als we het niet onder ogen willen zien.

Decennialang is er laffe politiek van nalatigheid gevoerd. Want we weten al heel lang dat ons economische model, dat op oneindige groei is gebaseerd, geen standhoudt op een planeet met eindige hulpbronnen en een beperkt vermogen om de gevolgen van menselijk handelen te dragen.

Al in 1972 luidde de Club van Rome de noodklok met het rapport 'Grenzen aan de groei'. De onderzoekers voorspelden een stagnatie van de industriële groei, omdat schaarse grondstoffen uitgeput raakten. Ook zouden ons voedsel en onze gezondheid onder druk komen te staan.

In een klein links Nederlands hoekje maakten de PPR en de PSP zich al langer druk om het milieu. Spoiler alert: deze partijen zijn twee van de vier voorlopers van GroenLinks. Daarover zo meer.

Na het rapport van de Club van Rome namen ook D66 en de PvdA de milieuproblematiek serieus. Wat velen niet weten of niet meer weten, is dat de PvdA in die jaren een stempel drukte op het milieubeleid. Eurocommissaris Sicco Mansholt zei dat hervormingen van het kapitalistische systeem behoefte hadden aan een 'groene Marx'. Maar ook Den Uyl wilde de individuele consumptie afremmen, om zo ruimte te maken voor een beter woon- en leefmilieu. Eigenlijk was de PvdA dus al 'groen' en 'links' voordat GroenLinks bestond.

Zo bezien was het dus helemaal niet verwonderlijk dat de PvdA, D66 en de PPR (altijd al wat rekkelijker dan de PSP) in die jaren samen een nieuw hoofdstuk schreven in de geschiedenis van de linkse samenwerking. Ze gingen namelijk met Keerpunt '72 samen de verkiezingen in. Ze stonden voor een radicale agenda van meer democratisering, sociaal én groen beleid.

Met als kers op de linkse taart: de vorming van het Kabinet Den Uyl. Maar, bij het vallen van dat kabinet, spatte de links progressieve samenwerking uiteen.

Het duurde nog lang voordat er in dat kleine hoekje, ter linkerzijde van de PvdA, weer sprake was van krachtenbundeling. Ik heb het over de PSP, de PPR, de Communistische Partij Nederland (ooit een afsplitsing van de SDAP!) en de Evangelische Volkspartij. Voordat deze partijen samengingen in GroenLinks, ging er een lange en hobbelige weg van aantrekken en afstoten aan vooraf. Een beetje zoals Ross en Rachel uit Friends. Maar in 1989 kwam het dus toch nog goed.

Het nieuwe GroenLinks legde in het eerste verkiezingsprogramma al een duidelijke link tussen groene politiek en bestaanszekerheid. Zo stond er: “De huidige economische groei bedreigt de aarde en dus het menselijk bestaan.”

Maar eind jaren tachtig, begin jaren negentig was deze boodschap aan dovemansoren gericht. Tim vertelde net uitgebreid dat dit nou net de jaren waren waarin ‘marktwerking’ de status had gekregen van duizenddingendoekje.

En bedrijven moesten geen obstakels ondervinden, weten jullie nog? Zo kon het gebeuren dat milieudoelen werden versoepeld. De wortel (in de vorm van duurzaamheidssubsidies) werd verkozen boven de stok (namelijk normeren en eerlijk beprijzen). En op de uitbuiting van werkenden wordt gehandhaafd zoals op de uitbuiting van het milieu: too little and too late. Bedrijven die milieunormen overschrijden en milieudelicten plegen, komen daar gewoon mee weg.

Het gevolg van een stuurloze overheid zonder grip.

En zoals bij de sociale kwestie de verantwoordelijkheid bij het individu werd gelegd (‘je moet je eigen broek ophouden’), zo is de verantwoordelijkheid voor de huidige klimaatcrisis ook bij burgers neergelegd.

Wie kent de campagnespot nog van ‘Een beter milieu begint bij jezelf?’ Ik was toen 9 jaar. Van mijn ouders mocht ik twee keer per week kort douchen, en mijn moeder schotelde ons wekelijks de eerste vegaburgers voor, die echt heel vies waren.

Alle goede individuele bedoelingen ten spijt: zolang de grote vervuilers hun gang mogen gaan en het economische systeem van meer-meer-meer intact blijft, verandert er niets fundamenteels. Minder douchen en vegaburgers zijn dan druppels op een gloeiende plaat.

Door te verwachten dat burgers zelf aan zet zijn om het klimaatprobleem op te lossen, ontstond er - vergelijkbaar aan de ‘sociale kwestie’ - ook binnen het ‘groene vraagstuk’ een tegenstelling tussen de bestaanszekeren en de bestaansonzekeren.

Want ook hier zien we een tegenstelling tussen de haves en de have nots. De haves zijn de mensen met voldoende middelen om zich tegen de klimaatlasten te bewapenen. En doordat zij de weg weten te vinden naar subsidies voor klimaatmaatregelen, krijgen zij daarbij een steuntje

in de rug. Hun daken zijn belegd met zonnepanelen, zij rijden in een elektrische auto en hun boomrijke tuin werkt in de zomer als een natuurlijke airco.

En er zijn wat we de cans kunnen noemen: een groep bestaanszekeren die over voldoende kennis, tijd en netwerken beschikken om zich te kunnen organiseren in bijvoorbeeld energie- en voedselcoöperaties. Dat is prettig, want zo zijn ze bestendig tegen de schommelende energie- en voedselprijzen.

Zij die hebben en kunnen, krijgen meer.

We willen niet afgeven op het goede gedrag van de haves en cans. Ik zou ook niet durven, want dit is de GroenLinks-achterban.

Het punt dat we willen maken is niet dat de haves en cans niet het goede doen. Het punt is dat het contrast ten opzichte van de have nots en de cannots groot is. Bestaanszekeren wonen in ongezonde tochtige huizen en moeten het doen met een tochtstrip en radiatorfolie. In de winter rijst hun energierekening de pan uit, en in de zomer hebben zij het meeste last van hittestress. En wie druk bezig is met overleven, heeft vaak geen tijd en geld om mee te doen aan energie- en voedselcoöperaties.

We zien hier dat de overheid nalatig is geweest om de bestaanszekeren te helpen om zich te bewapenen tegen de klimaatlasten. Terwijl er zoveel is te bedenken: zet een grootscheeps isolatieoffensief in, herstel de buslijnen, maak de trein betaalbaar, vergroen de wijken. En help bestaanszekeren om aansluiting te vinden bij coöperatieve initiatieven.

In het licht van een rechtvaardige klimaattransitie is het wat ons betreft overduidelijk: we hebben een actieve overheid nodig die de lusten én de lasten van de transitie eerlijk verdeelt.

Zo hebben we nog een klein groepje binnen de haves die ik in deze context niet onbenoemd wil laten: de happy few. Zij hebben de luxe om in de zomer verkoeling te vinden in een privé zwembad en voor de kerstinkopen vliegen ze in een privéjet naar het warme Dubai.

Ik wil hen niet de maat nemen, want als ik de middelen had zou ik dit, in tegenstelling tot de sobere Drees, misschien ook wel doen.

Het gaat ons dan ook niet om het individu, maar om het systeem. Om Bernie Sanders te citeren: “Haat niet Elon Musk, maar haat het systeem dat hem mogelijk maakt”. En zo is het.

Een systeem dat vermogen, hyperconsumptie en vervuiling veel te weinig belast en belastingparadijzen in stand houdt, zorgt ervoor dat de happy few kunnen doen en laten wat ze willen.

Zo kan het gebeuren dat de allerrijksten het grootste aandeel hebben in de ecologische crises. De Vlaamse politicus Kristof Calvo heeft een treffend woord gevonden voor deze groep: de pollutocraten. Om je een beeld te geven: wereldwijd is de gemiddelde CO₂-uitstoot per persoon

5 ton per jaar. Maar de allerrijksten stoten meer dan 300 ton per jaar uit. Dat is zestig keer zoveel!

Om Drees maar weer te citeren: teveel gaat naar te weinigen.

Zo bezien is het dus helemaal niet gek om extreme rijkdom te begrenzen. Wij vinden dat een grens aan de bovenkant net zo normaal zou moeten zijn als het stellen van een grens aan de onderkant. Vanaf bepaalde rijkdom moeten we gewoon zeggen: proficiat, u hebt van het kapitalisme gewonnen. Je krijgt een lintje en vanaf nu betaal je 99% belasting. Dank u!

Nee, dit is geen populisme, dit is noodzaak. Want het is ronduit cynisch dat de omvangrijke ecologische voetafdruk van de pollutocraten wordt afgewenteld op de bestaansonzekereren.

Deze onrechtvaardigheid binnen de groene kwestie heeft, net als bij de sociale kwestie, geresulteerd in mensen die afhaken. Ook nu kunnen we spreken van een scheidslijn tussen de wants en de want nots. Bestaansonzekereren kunnen niet meedoen, mogen niet meedoen en willen ondertussen niet meer meedoen.

En zo wordt de democratie uitgehold. Temeer omdat de pollutocraten ook nog eens voldoende economische macht hebben om “democratische macht” te kunnen kopen. Zie de tonnen aan donaties die sommige partijen ontvingen voor de recente verkiezingscampagne.

We kunnen het ons niet permitteren dat groepen langs de kant staan. Want de klimaattransitie is zowat het grootste gezamenlijke verandertraject uit de geschiedenis van de mensheid. En mensen die niet lekker in hun vel zitten, die kunnen niet veranderen.

En zo kunnen we opnieuw een pleidooi houden voor het belang van sociale grondrechten. Bied bestaansonzekereren een zekere basis in het leven en we kunnen de klimaatcrisis aan.

Hiermee is de cirkel rond.

Deel 4: hoopvolle toekomst [Tim]

Samen bouwen aan een hoopvolle toekomst. Het was de titel van het verkiezingsprogramma dat we samen schreven. Al had het evengoed het motto kunnen zijn van de naoorlogse Nederlandse politiek, waarvan Drees een boegbeeld is.

Opnieuw staan we voor de uitdaging om te bouwen aan een verzorgingsstaat die aan iedereen bestaanszekerheid biedt. Dat gaat niet van de een op de andere dag. Maar als we, in de woorden van Drees, “nuchtere werkelijkheidszin paren aan hoog idealisme”, dan komen we er wel.

Vanavond hebben we duidelijk willen maken dat groene en rode politiek zijdes van dezelfde medaille zijn. Wie knokt voor klimaat, knokt voor bestaanszekerheid. En wie bestaansonzekerheid serieus neemt, wil de lasten en de lusten van de duurzaamheidstransitie eerlijk verdelen.

De conclusie is dat de optelsom van het sociale en ecologische denken méér is dan de som der delen.

$1 + 1 = 3$.

Van ideologische verwatering is dan ook geen sprake. Sterker nog: wij denken dat Drees onze grootste supporter zou zijn geweest. Al zou hij ons wellicht net iets té links vinden, maar dat even geheel terzijde.

Zoals Noortje eerder zei: wie geschiedenis wil schrijven, moet vooral naar de toekomst kijken. Er ligt nu een rood-groen programma voor de komende vier jaar. Maar hoe ziet een rood-groene toekomst eruit op de lange termijn?

Wij zien als directeuren van de wetenschappelijke bureaus de noodzaak om een progressieve agenda voor de 21e eeuw uit te denken. Samen met bondgenoten uit de vak-, milieu en jongerenbeweging, met bedrijven die vooroplopen, mensen - jong en oud - die zich inzetten voor een groener en socialer land. We moeten terug in de haarvaten van de samenleving kruipen. Met trots op onze idealen en een doorleefd en doorvoeld verhaal van hoop en vooruitgang in plaats van een verlangen naar een verleden dat nooit geweest is.

Wij nemen daarin een trekkersrol op ons.

We gaan bestaanszekerheid vanuit een offensieve houding invullen. Want te lang stond behoud ervan op de voorgrond, terwijl velen hun dagen doorbrachten in de duisternis die bestaansonzekerheid is. Dat we in een klassensamenleving leefden, mocht niet zo heten in ons egalitaire polderland. En armoede was een randfenomeen in - ik zei het eerder al - dit harstikke gave landje.

Linkse idealen zijn nu meer nodig dan ooit. Want als wij de handen niet in elkaar slaan, blijven de haves, de cans en de wants de samenlevingsdans bepalen. Wat steeds meer wegheeft van een danse macabre: voor de één is politiek een kwestie van meer naar zich toehalen, voor de ander is het een kwestie van de dagen wel of niet in de duisternis doorbrengen.

Veel van de voorzieningen en verworvenheden die we als gewoon zijn gaan beschouwen, staan onder immense druk. Willen we grote groepen burgers niet langer mee laten sleuren in de modder van het nostalgisch nationalisme, dan zullen wij hen zekerheid moeten bieden. Basisvoorzieningen als voedingsbodem voor een verenigde samenleving.

Het is aan links om alles en iedereen die in de duisternis verkeert of zich op het randje begeeft, het licht in te trekken. Want het zal u niet zijn ontgaan: mensen keren in toenemende mate hun rug naar de samenleving. Daar moeten we ons tegen verzetten, vandaag, morgen en overmorgen. In krachtige bewoordingen, maar evengoed in straffe daden.

Ikzelf heb geen kinderen, maar moest ik kinderen hebben, dan zou ik het heel fijn vinden dat ze dan zeggen: “mijn vader heeft er alles aan gedaan om verandering te brengen, om onze toekomst zo zeker als mogelijk te stellen. Sommige zaken zijn gelukt, sommige zaken zijn niet gelukt, maar hij heeft er fucking hard zijn best voor gedaan.”

Daar zou ik trots op zijn. En dat is waar het ons weleens aan ontbreekt. Links is geworden tot een scheldwoord, terwijl zij die schelden veel van hun verworvenheden te danken hebben aan vroegere linkse agenda's, die van Drees voorop. Laten we daar trots op zijn en laten we die trots uitdragen.

De samenwerking die is ingezet, het verbreden van bestaanszekerheid tot een zaak van rechtvaardigheid en het strijden voor een rechtvaardige klimaattransitie, vraagt om een toekomst van écht en breed verenigd links.

De verkiezingsuitslag heeft laten zien dat het – om het in de woorden van Noortje uit te drukken – vijf over twaalf is. Terwijl de rechts conservatieve krachten blijven winnen, zien we links krimpen. En binnen het kleiner wordende links zien we bij iedere verkiezing opnieuw dat partijen enkel stuivertje wisselen. Dat schiet niet op. Dus laten we de krachten breder bundelen. SP, D66, Volt, de Partij voor de Dieren: doe met ons mee!

Vanavond hebben we laten zien dat linkse politiek niet op sterk water staat. Linkse politiek is én blijft een politiek van beweging. Door linkse idealen belangrijker te maken dan het behoud van de eigen identiteit, zijn de PvdA en GroenLinks immers ontstaan.

Het linkse project is, om dichtbij Drees zijn metafoor te blijven, een rivier die door de samenleving vloeit: dan weer rustig kabbelend, dan weer met een sterke stroom. De komende jaren is het tijd voor een brede sterke stroom.

Voor zij die nu nog twifelen, halen we als besluit nog een keer de wijze woorden van Drees erbij:

[Noortje]

“Ik zie de groepen en partijen die samenkomen als kleinere en grotere riviertjes, die zich verenigen tot één grote stroom. Als wateren samenkomen, die van wat verschillende kleur waren, omdat zij door verschillende grondsoorten hebben gestroomd, dan kan men in zo'n rivier nog een tijdlang verschillende schakeringen naast elkaar waarnemen. Dat verhindert niet, dat dan toch dadelijk het brede en diepe water, dat zo gevormd is, machtige schepen draagt, die op de zijtakken niet konden varen en dat water voor vruchtbaarheid brengende bevoeiingen veel ruimer beschikbaar is. Laat het zo ook zijn met de machtige stroom, die vandaag is gevormd.”